

Hur har de ensamkommande barnen det i Sverige?

Aycan Çelikaksoy, Eskil Wadensjö

Aycan Çelikaksoy, PhD i nationalekonomi, forskare, Institutet för social forskning, Stockholms universitet, Stockholm. E-post: aycan.celikaksoy@sofi.su.se.
Eskil Wadensjö, fil.dr. i nationalekonomi, professor, Institutet för social forskning, Stockholms universitet, Stockholm. E-post: eskil.wadensjo@sofi.su.se.

Antalet ensamkommande barn som söker i asyl i Sverige är större än det antal som söker asyl i något annat EU-land. Det är en viktig fråga hur det går för dem att etablera sig i Sverige. Vi redovisar vad som går att finna vad gäller hur det går inom utbildning och sysselsättning för de ensamkommande flyktingbarn som folkbokförts mellan 2003 och 2012. Ett resultat är att ensamkommande flyktingbarn något oftare är sysselsatta än andra flyktingbarn från samma länder givet olika demografiska uppgifter. Ett annat resultat är att pojkar betydligt oftare än flickor är sysselsatta.

The number of unaccompanied children seeking asylum in Sweden is greater than the number seeking asylum in any of the other EU countries. It is important to understand how unaccompanied minors establish themselves in Sweden. We analyze the education and employment situation for those unaccompanied minors recorded in the Swedish population register between 2003 and 2012. One result is that unaccompanied children are slightly more often employed than other refugee children from the same countries, given the different characteristics as age, gender and education. Another result is that the boys much more often than the girls are employed.

Allt fler ensamkommande flyktingbarn kommer till Sverige

Sverige har mottagit det största antalet ansökningar om asyl från ensamkommande barn av alla länder inom EU under de senaste åren. Antalet som söker asyl har ökat mycket under 2014 och speciellt 2015. Det är därför speciellt viktigt att undersöka hur det går för dem efter att de har fått permanent uppehållstillstånd i Sverige.

Ensamkommande barn kom till Sverige redan under 1990-talet (1), men antalet har ökat gradvis under

det senaste decenniet. Under 2014 sökte betydligt fler ensamkommande barn asyl än tidigare år och antalet som sökte asyl blev än mycket högre år 2015. Troligen kommer betydligt fler än 30 tusen att söka asyl som ensamkommande flyktingbarn under året. Hur den framtida utvecklingen ser ut vad gäller antalet ensamkommande asylsökande barn som kommer till Sverige är svårare att bedöma. Den beror på hur utvecklingen är i de län-

der de ensamkommande barnen kommer från, hur den svenska politiken utformas men också utvecklingen av politiken i alternativa destinationsländer som de nordiska länderna, Tyskland, Österrike, Storbritannien och Nederländerna. Det är alltså mycket svårt att göra en trovärdig prognos om antalet ensamkommande flyktingbarn som kommer till Sverige under 2016 och påföljande år.

Antalet ensamkommande flyktingbarn som sökte asyl i något av de 28 EU-länderna var stabilt under perioden 2008–2013. Länderfördelningen förändrades dock markant under dessa år. Antalet som sökte sig till Sverige och Tyskland ökade medan antalet som sökte asyl i Storbritannien och Nederländerna minskade. Flest sökte asyl i Sverige, både jämfört med ländernas befolkning och absolut sett. År 2013 sökte 3852 ensamkommande barn asyl i Sverige, medan antalet var 2485 i Tyskland, 1265 i Storbritannien och 935 i Österrike.

Att ett ensamkommande barn söker asyl betyder inte att asyl och därmed att uppehållstillstånd alltid kommer att beviljas. År 2014 fick 3269 sin ansökan beviljad av Migrationsverket, 509 fick avslag, 83 fick avslag enligt Dublinkonventionen (ansökan skulle behandlas i annat EU-land) och 473 hade antingen återtagit sin ansökan eller var inte längre kvar som asylsökande (hade lämnat Sverige eller visades utan tillstånd (som ”tillståndslös”) i Sverige). Ansökningar för vilka beslut fattades hade i regel gjorts år 2014 men många gånger redan under 2013. Alla ansökningar hinner inte behandlas samma år som de görs.

Väntetiderna har blivit längre under de senaste åren och kommer att bli än mycket längre för de barn som har sökt asyl under 2015. Det finns alltför få som kan handlägga ärendena på Migrationsverket och för få socialsekreterare som kan ge stöd till barnen.

De som får avslag på sin ansökan enligt de regler som gällde under undersökningsperioden och som också gäller nu kan få det dels på grund av att de bedöms vara 18 år eller äldre (alltså inte vara barn) eller att de kommit från länder eller delar av länder där tillståndet inte bedömdes vara av sådan art att det innebär en fara för barnet att återvända. Det finns allvarliga problem vid användningen av medicinska metoder för åldersfastställning (2). De barn som kommer från Algeriet och Marocko och söker asyl får i nästan samtliga fall avslag medan de som kommer från Eritrea eller Afghanistan alltid eller nästan alltid får sina ansökningar beviljade (om de inte får avslag med hänvisning till Dublinkonventionen). Några av de som fått avslag av Migrationsverket kan få sin ansökan beviljad efter att ha överklagat hos en migrationsdomstol eller Migrationsöverdomstolen.

Vår undersökning

Vår undersökning (3, 4, 5 och 6) omfattar ensamkommande flyktingbarn som blivit folkbokförda under perioden från och med 2003 till och med 2012. Det ingår därmed nästan 10 tusen ensamkommande flyktingbarn i vår undersökning. Vi har avidentifierade individdata från Statistiska centralbyrån, Socialstyrelsen (som har

kopplats samman för vår räkning av Statistiska centralbyrån) och Migrationsverket. Våra data täcker många olika områden. Förutom ankomstår, ursprungsland, ålder, kön och civilstånd har vi bland annat uppgifter om barnet återförenats med sina föräldrar i Sverige samt utbildning, arbete, bostadsort och bostad i Sverige. I denna artikel kommer vi främst att använda uppgifter från de register som finns hos Statistiska centralbyrån (databasen STATIV).

Vi kan med dessa data se hur situationen är ett visst år, kombinera uppgifter från olika år för att studera olika samband men också följa hur utvecklingen är över tiden för barn som vistats under mer än ett år i Sverige. Undersökningen är unik internationellt dels genom att vi kan se hur det går för så många barn, dels genom att vi kan följa dem över tiden i Sverige. I andra länder kan man i regel inte särskilja vilka som har kommit som ensamkommande barn i registerstatistiken.

Vilka är de ensamkommande flyktingbarnen?

De flesta ensamkommande barn som söker asyl under vår undersökningsperiod kommer från ett fåtal länder. Det blir en än större koncentration till ett fåtal länder om vi ser till dem som får sin ansökan beviljad och därmed blir folkbokförda, dvs. den grupp som vi behandlar. De flesta som har kommit och också de som kommer nu är medborgare i Afghanistan, Somalia, Irak, Eritrea och Syrien. Men min-

dre grupper har kommit från ett flertal andra länder. Sammansättningen har varierat över åren. Att ett barn är medborgare i ett visst land betyder inte att barnet närmast innan flykten har varit bosatt i detta land. Många afghanska ensamkommande flyktingbarn som anlant under senare år har under lång tid bott i Iran som flyktingar tillsammans med sina familjer. Förhållandena för flyktingar har försämrats där under de senaste åren och har bidragit till att många söker sig vidare. Bland de många som kommer är merparten ensamkommande barn från Afghanistan. Så hade till exempel 999 medborgarskap i Afghanistan, 76 i Syrien, 42 i Somalia och 120 i övriga länder av de 1237 asylsökande ensamkommande barn som kom under första veckan i december 2015 (uppgifter från Migrationsverkets hemsida).

Merparten som kommer är pojkar – ungefär 75 procent under den tid vid undersöker. Andelen pojkar är betydligt högre bland dem med medborgarskap i Afghanistan och Irak. Bland medborgare i Somalia och Eritrea var däremot ungefär hälften pojkar och hälften flickor av dem som blivit folkbokförda under vår undersökningsperiod. Under de allra senaste åren har andelen pojkar bland de ensamkommande barn som kommer blivit än högre. Det kan finnas flera samverkande förklaringar till att en så stor andel av de ensamkommande flyktingbarnen är pojkar. En förklaring som framförts är att man har olika roller i familjen för flickor och pojkar i hemländerna, en annan är att det är än farligare för flickor än

för pojkar att ge sig ut på en lång flykt och en tredje är att pojkar riskerar att bli tvångsrekryterade som soldater om de stannar kvar i det land de är bosatta i (afghanska pojkar i Iran kan bli tvångsrekryterade till regeringssidan i Syrien, (7)).

De flesta är 16 eller 17 år det år de folkbokförs i Sverige. Det gäller framför allt pojkarna. De allra flesta är tonåringar, även om antalet mycket unga ökade 2012. Bland de allra yngsta är antalet flickor och antalet pojkar ungefär lika många. Man kan fråga sig hur det kommer sig att en del mycket unga kommer utan sina föräldrar eller annan legal vårdnadshavare till Sverige. Några av de allra yngsta kommer tillsammans med en förälder som också är ett ensamkommande barn; som att en ensamkommande flicka kommer med sitt barn. Båda räknas då som ensamkommande flyktingbarn. Det finns tolv sådana fall under vår undersökningsperiod. I endast två fall är både pappan och barnet ensamkommande flyktingbarn. Men merparten av de mycket unga ensamkommande barnen kommer inte med en förälder som också är ett ensamkommande barn. Troligen kommer de dock tillsammans med andra äldre personer, släktingar eller andra som varken är föräldrar eller annan legal vårdnadshavare.

Många barn oberoende av ålder kommer troligen också till Sverige med hjälp av flyktingsmugglare. Det saknas statistik över hur vägen till Sverige ser ut och vilka som de kommer tillsammans med.

Återförening med sina föräldrar

Att någon kommer som ensamkommande barn betyder inte att barnet även i fortsättningen kommer att vara åtskild från sina föräldrar. Föräldrar kan komma till Sverige även om de inte kommer samtidigt. Familjeåterförening är en vanligt förekommande invandringskategori.

Av dem som kommit under perioden 2003–2012 hade i slutet av den studerade perioden 27 procent minst en förälder som också var folkbokförd i Sverige. Det var vanligare bland flickor, 44 procent, än bland pojkar, 21 procent. Vi ska då komma ihåg att pojkar och flickor har olika åldersfördelning vid ankomsten och att länderammansättningen inte är densamma. Nio procent hade båda sina föräldrar här medan alltså 18 procent hade en förälder här.

Det finns stora variationer i andelen som förenas med sina föräldrar mellan barn som kommer från olika länder. Av de ensamkommande barnen från Afghanistan har 13 procent minst en förälder i Sverige, medan det är fallet för 28 procent för dem från Irak och 31 procent av dem från Somalia.

Vi finner också variationer beroende på vilket år det ensamkommande barnet folkbokförts i Sverige. Ett överraskande resultat är att de som kommit 2012 (och som ju haft kortare tid på sig att återförenas med sina föräldrar) mycket oftare, i 47 procent av fallen, är återförenade med föräldrarna än de barn som folkbokförts under tidigare år.

Vi har ännu inte funnit en rimlig förklaring till detta resultat. En mindre del kan förklaras av att antalet mycket unga barn var fler detta år än tidigare år men inte hela skillnaden (se nedan). Föräldrar har rätt att komma om deras barn som kommit och fått asyl då det bedömts vara flykting eller annan skyddsbehövande. Däremot har inte föräldrar till de barn som beviljats uppehållstillstånd med hänsyn till synnerligen ömmande omständigheter denna rätt, utan en individuell prövning ska ske utifrån vad som är bäst för barnet. Om andelen som kommit för synnerligen ömmande omständigheter minskat skulle det kunna bidra till att förklara utvecklingen. Men andelen har tvärtom ökat från 11 % 2009 och 15 % till 2010 till 28 % år 2011 och 31 % år 2012.

Då det är flera faktorer som påverkar om barn förenas med sina föräldrar i Sverige har vi gjort regressionsberäkningar där vi försöker se hur andelen som har återförenats med minst en förälder påverkas av ålder vid folkbokföring, kön, medborgarskapsland och vilket år barnet kommit.

Vi finner också enligt dessa beräkningar att flickor oftare återförenas med minst en förälder. Vi ser att det finns stora skillnader vad gäller barnets ålder – ju yngre barnet när det folkbokförs i Sverige, desto oftare återförenas det med en förälder. Framför allt återförenas de äldre barnen (minst 16 år) mindre ofta med någon förälder. De har ju också mindre tid på sig. Familjeåterförening är ju enligt de regler som gäller endast aktuell för dem som är barn (alltså under 18 år). Vi finner även vid denna typ av

regressionsberäkningar att de från Afghanistan betydligt mindre ofta återförenats med sina föräldrar än de som kommit från andra länder. Skillnaden är t.ex. mycket stor jämfört med dem som kommer från Irak. Vi finner också enligt dessa beräkningar att de som folkbokförts 2012 (och i viss men något mindre utsträckning de som folkbokförts 2011) i högre utsträckning än de som kommit under andra år återförenas med minst en förälder.

De regeringsförslag som finns vad gäller familjeåterförening kommer om de genomförs att leda till att färre barn förenas med sina föräldrar och syskon. Det finns också förslag som innebär att färre ensamkommande barn får permanent uppehållstillstånd. Det kan ha olika typer av effekter, till exempel vad gäller antalet som återförenas men också antalet som återutvandrar men även för integrationen via utbildning till arbete i Sverige.

Utbildning

De ensamkommande barnen (utom de allra yngsta) kommer efter olika introduktionsåtgärder i utbildning. Upp till 15 års ålder är det grundskola som gäller. Under det år barnet fyller 16 år är barnen i grundskola eller gymnasium. För dem som är mellan 17 och 21 är det gymnasieskola som de flesta går i men inte så få är i komvux. För de som under året fyller 21 är komvux vanligare än gymnasieskola för både män och kvinnor bland de ensamkommande flyktingbarnen (för dem som är 20 år är komvux vanligare än gymnasieskola för kvinnor). Det är

svårt för många av de ensamkommande flyktingbarnen att bli klara med en fullständig gymnasieutbildning det år de fyller 19 eller 20. De som är 22 år eller äldre återfinns vi i flera olika typer av utbildningar, bland annat komvux, folkhögskola och grundläggande högskoleutbildning.

Bland de äldre tonåringarna är pojkar i större utsträckning än flickorna i utbildning. Många flickor i den åldern är alltså varken i arbete eller i utbildning. Bland de som är 21 år eller äldre gäller det motsatta – flickorna är oftare i utbildning. Av de som är 24 år är 40 procent av flickorna och 26 procent av pojkarna i utbildning. Vi ser alltså här samma mönster som för ungdomar med svensk bakgrund (födda i Sverige med föräldrar födda i Sverige) – flickorna går oftare vidare till annan utbildning efter gymnasieutbildningen.

Arbete

Ungdomarna som kommer som ensamkommande barn är den första tiden i olika etableringsåtgärder och går sedan vidare till utbildning som nämndes i föregående avsnitt. Få har arbete vid sidan av medan de fortfarande är tonåringar (även om ungefär 10 procent av 19-åringarna har arbete). De arbetar i mindre utsträckning vid sidan om studier än vad ungdomar med svensk bakgrund gör. Det kan finnas flera bidragande faktorer som att de ensamkommande inte i samma utsträckning som de med svensk bakgrund har ett nätverk som hjälper dem att hitta ett extra arbete. Det kan också vara så att studierna är mer krävande för dem.

Förutom att klara av kursfordringarna ska de samtidigt lära sig svenska.

När de lämnat tonåren bakom sig ökar andelen som är sysselsatta gradvis (de blir ju efterhand klara med sin utbildning). Ser vi på dem som är 25 år är något över 60 procent av männen och ungefär 50 procent av kvinnorna sysselsatta. Skillnaden mellan män och kvinnor kan delvis men inte helt förklaras av att kvinnor i denna ålder oftare studerar. Kvinnor som kommit som ensamkommande barn tillhör betydligt oftare den grupp som ofta benämns NEET (Not in Employment, Education or Training), dvs. de varken arbetar eller studerar.

Många faktorer påverkar om någon är sysselsatt eller inte. Vi har därför gjort regressionsberäkningar där vi försöker förklara sannolikheten att vara sysselsatt. För det första har som olika förklarande variabler kön, ålder, utbildning, att vara under utbildning och personens civilstånd. Vi får för dessa variabler samma typ av resultat som man i regel får när man gör sådana bearbetningar för andra grupper i samma ålder som till exempel dem med svensk bakgrund; till exempel att kvinnor mindre ofta är sysselsatta än män och att de som är något äldre oftare är sysselsatta (de har oftare avslutat sin utbildning).

Men vi har också med andra variabler som tid som folkbokförd i Sverige, om barnet är återförenat med en eller båda av sina föräldrar, födelseland och region i Sverige (län vid första folkbokföring alternativt det län som är aktuellt vid undersökningen av sysselsättningsläget).

Vi finner att tid som folkbokförd i Sverige har betydelse, ju längre en person vistats i Sverige givet ålder desto högre andel är sysselsatt. Så en tjugotreåring som kom fjorton år gammal är oftare sysselsatt än en tjugotreåring som kom sjutton år gammal. Förklaringar kan vara att de som kommer i yngre ålder lär sig svenska bättre, får fler år av utbildning i det svenska skolsystemet och får ett nätverk som bättre kan förmedla kontakter med arbetsgivare.

Ett kanske något överraskande resultat är att de som återförenas med sina föräldrar mindre ofta är sysselsatta. Det kan inte förklaras med att de oftare studerar. De förklaringar som framförts är att de när föräldrar (och ofta syskon) kommer får till uppgift att för familjen förmedla kontakterna med det omgivande samhället (vilket tar tid) och kanske framför allt för flickorna att arbeta inom hushållet (tar hand om yngre syskon mm). Det kan också vara så att de när de inte längre är ensamkommande barn inte får samma stöd från samhället. Sydsvenska Dagbladet publicerade nyligen ett reportage om ett ensamkommande barn som med goda betyg gick teknisk linje på ett gymnasium i Malmö men blev tvunget att avbryta sina studier där för att placeras med sina föräldrar som hade fått sin första placering i Riksgränsen; 13 mil till närmsta gymnasium i Kiruna (8). Om det är ett enstaka exempel eller om det finns många fall av denna typ vet vi inte.

Ett annat resultat är att bo i Stockholms län oftare innebär att det ensamkommande barnet är sysselsatt

givet övriga karakteristika än vad en placering i ett annat län gör. Det gäller oavsett om vi ser på första placering eller aktuellt bostadslän. Förklaringar kan vara den starka arbetsmarknaden i Stockholms län men kanske också att det finns mer av nätverk av personer som tidigare kommit från samma länder i Stockholms län än i andra län.

När vi jämför dem som kommer från olika länder ser vi att de från Afghanistan i något större utsträckning är sysselsatta än de som kommer från andra länder. Vi är inte säkra på vad som kan förklara detta. Det kan bero på att de som den största gruppen har mer av nätverk i Sverige. Det kan också finnas skillnader i bakgrund vad gäller egen och föräldrars utbildning mellan dem som kommer från olika länder. Tyvärr saknas sådana uppgifter i de olika registren.

Vi har också jämfört med hur det går för dem som är ensamkommande med andra som kommit som barn från samma länder och är i samma ålder (med kontroll för övriga kända karakteristika). Vi finner då att pojkar som kommer som ensamkommande oftare är sysselsatta än de barn som kommer med sina familjer. När vi däremot jämför med dem som har svensk bakgrund, finner vi att de ensamkommande flyktingbarnen och också flyktingbarn från samma länder som kommit med sina föräldrar i mindre utsträckning är sysselsatta än vad de med svensk bakgrund är.

Vi har också sett på årslöneinkomster för dem som är sysselsatta och då kontrollerat för samma karakteristika som tidigare, bland annat utbildnings-

nivå. Vi ser då något överraskande att de ensamkommande barnen inte har signifikant lägre årsinkomster än de som har svensk bakgrund. Vi har inte uppgift om antalet arbetade timmar så en förklaring skulle kunna vara att de ensamkommande mindre ofta arbetar deltid och oftare arbetar övertid. Årslöneinkomsterna innefattar endast till skatteverket redovisade inkomster. Det kan naturligtvis finnas skillnader i omfattningen av oregistrerade inkomster mellan olika grupper.

Några slutsatser

Vi vill lyfta fram några resultat.

1. Ensamkommande och andra barn från samma länder som kommer med sina föräldrar har mindre ofta arbete än de barn som har svensk bakgrund givet övriga kända karakteristika.
2. Skillnaden är störst för flickor. Bland flyktingbarn, oavsett om de är ensamkommande eller inte har flickorna klart lägre andel sysselsatta än pojkarna.
3. Ju längre tid de ensamkommande barnen varit i Sverige, desto högre är deras sysselsättning givet ålder.
4. Givet olika kända egenskaper som ålder och vistelsetid i Sverige är de ensamkommande barnen något oftare sysselsatta än barn från samma länder som kommit tillsammans med föräldrar eller annan legal vårdnadshavare.
5. De ensamkommande barn som placeras i Stockholms län är oftare sysselsatta än de som är placerade i andra län.
6. Ensamkommande barn från Afghanistan, som är den största gruppen, har högre andel sysselsatta än de ensamkommande flyktingbarn som kommer från andra länder.

Frågor och framtida utmaningar

En intressant fråga är varför de ensamkommande barnen väl så ofta är i arbete när vi kontrollerer för olika kända egenskaper som dem som kommer med sina föräldrar eller där föräldrarna kommer senare. Det kan finnas flera samverkande faktorer. En kan vara att det är en selekterad grupp som kommer – endast de som är starka klarar en flykt. De kan också bero på att de får mer stöd än andra flyktingbarn via de åtgärder som vidtas. Det kan också bero på att de får färre arbetsuppgifter inom det hushåll de bor i. Det kan slutligen bero på att de har starkare incitament till att arbeta och arbeta mycket för att försörja sig, remittera medel till familjen och eventuellt betala en skuld till flyktingsmugglare.

Det finns några andra frågor som det är viktigt att belysa i den framtida forskningen: 1) Hur kommer det att gå för de många som har kommit under 2015 att klara sig i Sverige? 2) Vilka effekter kommer de lagändringar som är föreslagna att ha om de genomförs? 3) Varför går det så olika för pojkar och flickor? och 4) Varför

tema

går det olika bra för de ensamkommande barnen i olika delar av landet och går det att motverka att det går sämre för dem som placeras i andra delar av landet?

Tack till Europeiska flyktingfonden och NordForsk för stöd till projektet.

Referenser

- (1) Hessle, M. "Ensamkommande men inte ensamma: Tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige", PhD Thesis, Department of Education, Stockholm University, 2009.
- (2) Hjern, A. och H. Ascher, "Svårt att säkert fastställa ålder hos asylsökande barn", Läkartidningen, 2015;112:DRFZ.
- (3) Çelikaksoy, A. och E. Wadensjö, "Ensamkommande barn i Sverige", SULCIS Rapport 2015:1.
- (4) Çelikaksoy, A. och E. Wadensjö, "De ensamkommande flyktingbarnen och den svenska arbetsmarknaden", SULCIS Rapport 2015:2.
- (5) Çelikaksoy, A. och E. Wadensjö, "Unaccompanied Minors and Separated Refugee Children in Sweden: An Outlook on Demography, Education and Employment", IZA Discussion Paper No. 8963.
- (6) Çelikaksoy, A. och E. Wadensjö, "The Unaccompanied Refugee Minors and the Swedish Labour Market", IZA Discussion Paper No. 9306.
- (7) Winiarski, M., "De flesta afghanska flyktingarna har anlänt från Iran", DN.se, 9 november 2015.
- (8) Sydsvenskan, "Osäker framtid vid Riksgränsen", 7 december 2015.